

Ana Alejandre de la Torre,
Professora d'Educació Física Especial,
INEF de Lleó.

FORMACIÓ EN EDUCACIÓ FÍSICA ESPECIAL DELS LLICENCIATS EN EDUCACIÓ FÍSICA

Resum

Aquest article tracta el tema de la formació en educació física especial dels llicenciats en Educació Física. En primer lloc, es fa una revisió dels plans d'estudi dels diferents centres que actualment ofereixen la llicenciatura d'Educació Física, pertal de veure quina és la situació de la matèria Educació Física Especial. En segon lloc, s'analitzen els programes de les diverses assignatures que la configuren en aquests plans d'estudi. Finalment, es fa una proposta sobre com podria quedar reflectida en els futurs plans d'estudi del títol universitari oficial de Llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport, les directrius generals del qual van quedar establertes en el RD 1670/1993, de 24 de setembre, (BOE núm. 251, 20 d'octubre de 1993).

Paraules clau: pla d'estudis, Educació Física Especial, matèria,

Introducció

El llicenciats en Educació Física tenen un ventall molt ampli de possibilitats de practicar la seva professió. En l'àmbit educatiu, duent a terme tasques docents en els diferents camps i nivells de

l'ensenyament (principalment en Educació Secundària Obligatoria, ensenyament mitjà, ensenyament superior); en l'àmbit esportiu; en l'àmbit de la gestió esportiva, l'oci i la recreació, i en la investigació científica dins el camp de l'activitat física i esportiva.

Atès que el seu camp d'actuació és tan ampli, treballaran amb molts ciutadans en diverses situacions socials en les quals és fàcil que es trobin amb persones que presentin alguna discapacitat. Per això, un futur professional de l'activitat física i l'esport ha de tenir prou coneixements sobre les minusvalideses, perquè en moltes ocasions haurà de donar resposta, en qualsevol de les àrees professionals en què treballi, a les necessitats de persones amb alguna discapacitat, i tot això amb la finalitat d'afavorir tant com es pugui la integració social d'aquesta població respectant el seu dret a la igualtat d'oportunitats.

Una de les principals sortides professionals dels llicenciats en Educació Física —futurs llicenciats en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport— és la tasca docent en centres d'ensenyament secundari (Educació Secundària Obligatoria, Batxillerat i Formació Professional). Aquests ensenyaments, els regula la Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE) i les disposicions posteriors que la desenvolupen. En totes aquestes, l'atenció a la diversitat i el respecte a les diferències indi-

viduals constitueixen un punt d'atenció constant.

Així, dins la LOGSE, el capítol V, articles 36 i 37, fa referència a l'educació especial, i entre altres coses afirma que:

- "El sistema educatiu disposarà dels recursos necessaris perquè els alumnes amb necessitats educatives especials, temporals o permanents, puguin assolir dins el mateix sistema els objectius establerts amb caràcter general per a tots els alumnes" (article 36, punt 1).
- "...es regirà pels principis de normalització i integració escolar" (article 36, punt 3).
- "...el sistema educatiu haurà de disposar de professors de les especialitats corresponents i de professionals qualificats..." (article 37, punt 1).

Per tant, és necessari que els docents d'educació física tinguin prou formació per a atendre els alumnes amb necessitats educatives especials dins l'entorn escolar, per a la qual cosa cal que hi hagi matèries com la Educació Física Especial dins el seu currículum.

L'educació física especial dins els plans d'estudi dels llicenciats en Educació Física

Aquesta disciplina acadèmica és pràcticament en tots els plans d'estudi que

CENTRE	ASSIGNATURES	DURADA	CARÀCTER/CURS
Instituto Nacional de Educación Física de Madrid (Ordre del 20 de juliol de 1981).	Fonaments de l'educació física especial.	Anual	Optativa 4rt. curs
	Didàctica de l'educació física especial.	Quadrimestral	Optativa 5è. curs
Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya - Barcelona (Ordre del 20 de juliol de 1981).	Fonaments de l'educació física especial.	Anual	Optativa 4rt. curs
	Didàctica de l'educació física especial.	Quadrimestral	Optativa 5è. curs
Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya - Lleida (Ordre del 20 de juliol de 1981).	Fonaments de l'educació física especial.	Anual	Optativa 4rt. curs
	Didàctica de l'educació física especial.	Quadrimestral	Optativa 5è. curs
Facultad de Ciencias de la Actividad Física y el Deporte de Granada (Ordre del 9 de maig de 1983).	Fonaments de l'educació física especial.	Anual	Optativa 4rt. curs
	Didàctica de l'educació física especial.	Quadrimestral	Optativa 5è. curs
Instituto Nacional de Educación Física de Galicia (Ordre del 15 de juliol de 1987).	Fonaments de l'educació física especial.	Anual	Optativa 4rt. curs
Instituto Basco de Educación Física (Ordre del 24 de juliol de 1987).	Pedagogia II.	Quadrimestral	Obligatòria 3er. curs
Institut Valencià d'Educació Física (Ordre del 13 de març de 1989)	Educació física especial.	Anual	Obligatòria esp. didàctiques especials 4rt. curs
	Discapacitació: física, psíquica i sensorial.	Anual	Obligatòria esp. didàctiques especials 4rt. curs
Facultad de Ciencias de la Actividad Física y del Deporte de la Universidad Politécnica de Canarias (Resolució del 2 de juny de 1989).	Fonaments i didàctica de l'educació física especial.	Anual	Optativa 2on. cicle
Instituto Nacional de Educación Física de León (Ordre del 15 de juliol de 1992).	Fonaments pedagògica de l'educació física especial.	Anual	Obligatòria 4rt. curs
	Ed. fís. especial per a minusvàlids físics.	Anual	Optativa 5è. curs
	Ed. fís. especial per a minusvàlids psíquics.	Anual	Optativa 5è. curs
	Ed. fís. especial per a minusvàlids sensorials.	Anual	Optativa 5è. curs

Quadre

conduïxen a l'obtenció de la llicenciatura en Educació Física, desenvolupada en diverses assignatures.

El pes específic d'aquesta matèria varia d'uns centres a uns altres, però podem dir que, com a mínim, tots ofereixen aquesta assignatura. En general, rep denominacions similars a Fonaments de l'Educació Física Especial i sol ser anual i de caràcter optatiu.

El més normal és que hi hagi, a més de la matèria abans esmentada, una altra assignatura anomenada Didàctica de l'Educació Física Especial, que complementa la primera i és considerada quadrimestral i optativa.

Més concretament, podem dir que hi ha plans d'estudi (com el de l'Institut Valencià d'Educació Física, en el qual les Didàctiques Especials constitueixen una especialitat i que desenvolupa la matèria en diverses assignatures, algunes de les quals són obligatòries i tenen una càrrega lectiva important, o el de l'INEF de Lleó, en el qual hi ha quatre assignatures, una de les quals és obligatòria) en què hi ha una presència important d'aquesta disciplina, com també altres on només apareix per a ser cursada durant un quadrimestre i dins una

matèria més general com ara la de Pedagogia II (és el cas de l'Institut Vasco de Educación Física).

Pel que fa al curs en què es fan les diferents assignatures d'aquesta àrea, podem dir que, tret d'una excepció, totes s'inclouen en quart i cinquè (segon cicle) de la llicenciatura.

El quadre següent mostra una informació més detallada sobre la distribució per centres, assignatures, durada i caràcter de la disciplina acadèmica Educació Física Especial.

Objectius plantejats per a les assignatures d'educació física especial

De tots els objectius proposats en les diferents assignatures relacionades amb l'educació física especial, podem destacar-ne el següent:

1. Dotar l'alumne dels coneixements necessaris (teòrics i pràctics) per a poder atendre les necessitats de persones minusvàlides en el camp de l'educació física i esportiva dins els diferents àmbits professionals: edu-

cació (especial i integrada), recreació i competició esportiva.

2. Prendre consciència de les possibilitats i dificultats que hi ha en aquests àmbits i promoure actituds favorables vers la integració educativa i social de les persones amb algun tipus de minusvalidesa, valorant de manera positiva el paper que brinda l'educació física i esportiva.
3. Facilitar dades sobre els canals d'informació, les fonts documentals, les institucions i els organismes que tenen competències en el camp de l'educació especial en particular i de les minusvalideses en general.

Continguts de les assignatures d'educació física especial

Per a conèixer quins són els continguts que desenvolupen la matèria d'educació física especial, s'ha fet una anàlisi dels programes de les diferents assignatures que es cursen en els nou centres d'Espanya que expedeixen la titulació de llicenciat en Educació Física. Descriure tota aquesta informació és una tasca laboriosa, i la manera més correcta de fer-ho seria detallar tots els programes de les diferents assignatures. Com que això no és possible aquí, s'han buscat els temes comuns; com també els que són concrets en algun programa.

Cadascun dels programes és diferent de la resta, la qual cosa els fa originals i adaptats a les diverses circumstàncies (formació i interessos d'alumnes i professor, pla d'estudis, temps que es du desenvolupant l'assignatura, recursos materials i espacials, possibilitats de fer pràctiques, etcètera). El pes específic que té cada contingut en cada programa no es determina, ja que no es detalla el temps dedicat a desenvolupar-lo durant el curs.

De primer, descriurem els continguts

compartits, és a dir, els que apareixen amb més freqüència en el conjunt d'assignatures. En primer lloc, hi ha un bloc de continguts que fa referència a punts que podríem considerar generals dins l'Educació Especial (EE), l'Educació Física Especial (EFE) i la integració social dels minusvàlids, com són:

- Concepte d'EE.
- Concepte d'integració escolar.
- Alumnes amb necessitats educatives especials.
- Marc legislatiu referent a l'educació i a la integració social.
- Recursos materials, personals i institucionals.
- Concepte d'educació física especial.
- Concepte d'activitat física adaptada.
- Principals sistemes d'intervenció.
- Esport.

En segon lloc, hi ha un altre grup de continguts que tracten els diferents aspectes referits a les deficiències, discapacitats i minusvalideses. En aquest apartat es tracten els temes següents: classificació; concepte; característiques motrius, físiques, intel·lectuals i socio-afectives; etiologia; intervenció, barres arquitectòniques i de comunicació; activitats físiques i esportives, etcètera de cadascuna de les discapacitats.

Les principals deficiències que es treballen són les següents:

- Deficiències sensorials (auditives i visuals).
- Deficiències mentals.
- Trastorns mentals.
- Trastorns generals del desenvolupament (autisme infantil).
- Trastorns d'aprenentatge.
- Deficiències motrius (per exemple, paràlisi cerebral, lesions medul·lars, espina bífida, distròfia muscular).
- Inadaptació social.

- Problemes físics (cardiopaties, epilèpsia, sida).

Un tercer bloc de continguts, que en molts centres constitueix una assignatura, és el dedicat a la didàctica de l'educació física especial. Aquí es tracten el principis de la didàctica de l'EFE, els principals models d'intervenció, etcètera i, per a cadascuna de les deficiències, aspectes referits a l'elaboració de programes d'intervenció, ja siguin en sistemes integrats o específics. Així, ens trobem amb programes de desenvolupament individual i adaptacions curriculars individuals, dins els quals s'inclouen continguts com la detecció de les necessitats, selecció d'objectius i continguts, activitats, mètodes d'ensenyament, avaluació, la sessió de classe, la relació grupal i la relació professor-alumne, motivació, etcètera. En alguns programes es presta força atenció a determinats continguts com l'educació psicomotriu, el joc o les activitats aquàtiques.

L'esport és un altre tema al qual se sol concedir una especial rellevància en molts programes. Així, es parla d'esport recreatiu, educatiu i de competi-

ció, com també d'esports específics, adaptats o integrats i, evidentment, de la seva organització.

Fins aquí hem vist les matèries compartides per molts centres. En citarem algunes (i destaquem el terme algunes) de les menys freqüents:

- Activitat física i tercera edat.
- Activitat física i dona.
- Superdotats.

Activitats pràctiques

Bàsicament, tots els programes revisats preveuen la possibilitat de fer activitats pràctiques de diversa índole:

- Pràctiques didàctiques en centres d'educació especial, d'integració o en institucions que presten serveis a persones minusvàlides. En general, els alumnes n'han de lliurar una memòria.
- Desenvolupament de situacions simulades en què es plantegen sessions d'educació física i esportiva per als mateixos alumnes de l'assignatura.
- Elaboració i anàlisi de casos pràctics.

- Sessions i comentari de vídeos referents a la matèria.
- Visites a centres, assistència a seminaris, congressos i esdeveniments esportius.

Futurs plans d'estudi

Recentment han quedat establertes les directrius generals pròpies dels plans d'estudi que condueixen a l'obtenció del títol universitari oficial de Llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport—RD 1670/1993, de 24 de setembre, (BOE núm. 251, 20 d'octubre de 1993).

En aquestes directrius s'indiquen les matèries troncales que cal cursar per a l'obtenció i l'homologació del títol. Dins les assenyalades per a segon cicle, apareix la matèria troncal Activitat Física i Salut, que inclou:

- Manteniment físic.
- Activitat física per a la salut.
- Activitats físiques per a poblacions especials.
- Ergonomia.

Aquesta troncal és adscrita a l'àrea de coneixement d'Educació Física i Esportiva i a la de Fisioteràpia, amb una assignació total de vuit crèdits.

Així doncs, veiem que la matèria Activitats Físiques per a Poblacions Especials, que és la que més es correspondria amb la d'Educació Física Especial, és present dins el currículum bàsic i comú dels futurs llicenciats en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport, la qual cosa assegura que tots els alumnes acabaran la seva carrera amb alguna formació en aquest àmbit.

Tot i això, hi ha algun problema. En primer lloc, el nombre de crèdits assignats a la troncal, que són insuficients per a desenvolupar tots els continguts

previstos. En segon lloc, que només s'ha inclòs la matèria Activitat Física per a Poblacions Especials dins l'àrea de la salut, quan l'enfocament higiènic i terapèutic és insuficient per a donar resposta a les necessitats d'activitat física en persones que tenen alguna minusvalidesa o són alumnes considerats amb necessitats educatives especials dins l'entorn escolar.

Per això, per tal que aquesta matèria es pugui desenvolupar com ho demanen les actuals circumstàncies socials (augment progressiu de la participació de les persones minusvàlides en tots els àmbits), cal que la seva presència en els futurs plans d'estudi dels llicenciats en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport s'incrementi.

Les fórmules poden ser molt variades. Presentem una possible proposta al respecte:

- Mantenir la matèria Activitat Física per a Poblacions Especials dins la troncal a la qual pertany, atorgant-li, per exemple, quatre crèdits.
- Introduir una assignatura, de com a mínim quatre crèdits més (podrien ser vuit, la qual cosa equivaldria a una assignatura anual) i de caràcter obligatori, dins la matèria troncal, la d'Ensenyament de l'Activitat Física i de l'Esport, que podria anomenar-se Educació Física Especial, la qual tractaria els aspectes relacionats amb l'activitat física de les poblacions especials en l'entorn escolar (que, com hem vist, és una de les principals sortides professionals, i en la qual la integració escolar és un fet real al qual cal donar resposta). Aquesta assignatura es complementaria amb la primera esmentada.
- Proposar altres assignatures de caràcter optatiu que ampliïn els coneixements dels alumnes en el camp de l'activitat física per a poblacions especials.

Consideracions finals

De l'anterior anàlisi podem concloure que tots aquells alumnes de la llicenciatura en Educació Física que estan interessats en l'educació física especial tenen la possibilitat d'estudiar-la, ja que, si més no amb caràcter optatiu, és en tots els plans d'estudi.

Deixant de banda les diferències —lògiques i positives— entre uns programes i altres, la formació que es dona a aquests alumnes segueix una línia similar en tots els centres (la qual cosa confirma que hi ha un cert acord quant a la concepció de la matèria per part de tots els docents).

Comparant els objectius que es proposen amb els continguts que es desenvolupen i la metodologia emprada, es pot deduir que aquests objectius, finalment, s'assoleixen.

Finalment, cal cridar l'atenció de totes les persones i col·lectius que puguin estar implicats en l'elaboració dels futurs plans d'estudi de la llicenciatura en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport per tal que tinguin en compte la necessitat d'assegurar la formació suficient en la matèria d'Activitat Física per a Poblacions Especials, Educació Física Especial o com se la vulgui denominar, ja que en la posterior activitat professional aquesta matèria haurà de donar resposta a les necessitats de persones amb alguna discapacitat. No oblidem el dret a la integració social i a la igualtat d'oportunitats.

Bibliografia

Disposicions legals

BOE, OM de 20 de juliol de 1981 (BOE de 24 de juliol de 1981) per la qual s'aprova el pla d'estudis de l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya.

BOE, OM de 20 de juliol de 1981 per la qual s'aprova el pla d'estudis de l'Institut Nacional de Educación Física de Madrid.

BOE, Ordre de 9 de maig de 1983 (BOE de 22 de juny de 1983) per la qual s'aprova el pla d'estudis de l'Institut Nacional de Educación Física de la Universidad de Granada.

BOE, Ordre de 15 de juliol de 1987 (BOE de 17 d'agost de 1987) per la qual s'aprova el pla d'estudis de l'Institut Nacional de Educación Física de Galicia.

BOE, Ordre de 24 de juliol de 1987 (BOE de 24 d'agost de 1987) per la qual s'aprova el pla d'estudis de l'Institut Vasco de Educación Física.

BOE, Ordre de 13 de març de 1989 (BOE de 17 d'abril de 1989) per la qual s'aprova el pla d'estudis de l'Institut d'Educació Física de València.

BOE, Resolució de 2 de juny de 1989, (BOE de 19 d'agost de 1989) de la Universidad Politécnica de Canarias, per la qual es publica el pla d'estudis de l'Institut de Educación Física de Canarias, dependent d'aquesta universitat.

BOE, Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE).

BOE, Ordre de 15 de juliol de 1992 (BOE de 18 d'agost de 1992) per la qual s'aprova el pla d'estudis de l'Institut de Educación Física de León.

BOE, RD 1670/1993, de 24 de setembre, (BOE núm. 251, 20 d'octubre de 1993), pel qual s'estableix el títol universitari oficial de Llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport i les directrius generals pròpies dels plans d'estudi que condueixen a obtenir-lo.

Programes de les assignatures (curs 1993-1994)

ALEJANDRE, A. *Fundamentos pedagógicos de la Educación Física Especial*. INEF de León.

ALEJANDRE, A. *Educación Física especial para Minusválidos Físicos*. INEF de León.

ALEJANDRE, A. *Educación Física especial para Minusválidos Psíquicos*. INEF de León.

ALEJANDRE, A. *Educación Física especial para Minusválidos Sensoriales*. INEF de León.

ALFARO, E. *Didáctica de la Educación Física Especial*. INEF de Madrid

BARBERA, S. *Educación Física Especial. Discapacitación: Física, Psíquica y Sensorial*. IVEF de València.

GARAY, B. *Pedagogía II*. IVEF del País Vasco
GARCIA, M.I. *Fundamentos de la Educación Física Especial*. INEF de Madrid.

HERNANDEZ, J. *Fundamentos de la Educación Física Especial*. INEFC de Barcelona.

HERNANDEZ, J. *Didáctica de la Educación Física Especial*. INEFC de Barcelona.

LINARES, P. (1993) *Fundamentos Psicoevolutivos de la Educación Física Especial*. Granada: Universidad de Granada, Facultad de Ciencias de la Actividad Física y el Deporte.

RUIZ, P. *Fundamentos de la Educación Física Especial*. INEFC de Lleida.

RUIZ, P. *Didáctica de la Educación Física Especial*. INEFC de Lleida.

SANTANA, P. *Fundamentos y Didáctica de la Educación Física Especial*. Facultad de Ciencias de La Actividad Física y el Deporte de Las Palmas.

VALVERDE, J. *Fundamentos de la Educación Física Especial*. INEF de Galicia.